

ISBN: 978-625-7014-91-5

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 288

Tarih

Yayın Yönetmeni

Furkan Çalışkan

Editör

Mirza Mahmut Demir

Düzeltili

Rıdvan Tulum

Kapak

Harun Tan

Mizanpaj

Nilgün Sönmez

1. BASKI

Aralık 2020
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No. 34989

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212.612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

BPC Matbaacılık San. Tic. A.Ş.

Osmangazi Mah. Mehmet Kopuz

Cad. No:17/1 PK 34522

Esenyurt / İSTANBUL

Sertifika No: 48745

Telefon: 212 886 83 30

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Dış Politika

M U S T A F A B U D A K

KETEBE

Mustafa Budak

Aslen Trabzonlu (Beşikdüzü) bir ailenin çocuğu olarak 12.12.1962'de Tunçbilek'te (Kütahya) doğdu. Kayseri Mimarşinan Öğretmen Lisesi'ni (1980) ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü (1985) bitirdi. 1987'de "Osmanlı-Özbek Siyasî Münasebetleri (1510-1740)" adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Aynı yıl İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi olarak atandı. 1991'de Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı'na geçti. Eylül 1991-Şubat 1992 tarihleri arasında, yabancı dil ve arşiv çalışmaları için İngiltere'de bulundu. Aralık 1993'te "1853-1856 Kırım Savaşı'nda Kafkas Cephesi" adlı teziyle Tarih Doktoru unvanını aldı. Nisan 1999'da yardımcı doçent, Kasım 1999'da ise Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı'nda doçent oldu. Mayıs 2001'de, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Doçentlik kadrosuna atanan Budak, 25 Mayıs 2004'de, Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı oldu.

27 Mayıs 2015'te İstanbul Üniversitesi'nde profesör oldu. 29 Haziran 2015 tarihinde Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcılığı görevinden ayrılarak İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde profesör olarak çalışmaya başladı. 19. ve 20. yüzyıl Kafkasya ile Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihleri (özellikle dış politika) üzerindeki çalışmalarını devam ettirmektedir. *İdealden Gerçeğe: Misak-ı Milli'den Lozan'a Dış Politika* (Küre Yayınları, İstanbul 2002) adlı yayımlanmış bir kitap ile çok sayıda bilimsel makalesi olup İngilizce bilmektedir. Evli ve dört çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Milletin Ahdi: Misâk-ı Millî	11
Hangi Misâk-ı Millî?	29
Ankara İtilâfnâmesi Sürecinde Suriye Sınırı Üzerindeki Tartışmalar	44
TBMM Gizli Celse Zabıtlarına Göre Lozan Konferansı ve İskenderun Sancağı	77
I. Dünya Savaşı Sonrası Yeni Uluslararası Düzenin Kurulma Sürecinde Osmanlı Devleti'nin Tavrı Paris Barış Konferansına Sunulan 23 Haziran 1919 Tarihli Muhtıra	89
Millî Bir Ukde: Musul Vilâyeti Meselesi	123
Modern Ortadoğu'nun Kurulması Sürecinde Musul Vilâyeti	178
I. Dünya Savaşı Sonrası Yeni Uluslararası Düzenin Kurulmasına Osmanlı Devleti'nin Bakışı	210
90. Yıldönümünde Son Osmanlı Meclis-i Mebûsânı ve Misâk-ı Millî	237
Lozan'ın Başarı Ölçütü Misâk-ı Millî mi Sevr mi?	255
I. Dünya Savaşı Çalışmalarında Osmanlı Arşivi'nin Önemi	283

Sevr Taslağına Karşı İstanbul ve Ankara Hükümetlerinin Tavrı.....	309
Osmanlı Belgelerine Göre Mondros'tan Lozan'a Batı Trakya.....	328
Paris Barış Konferansı Sürecinde (22 Mart-10 Nisan 1922) İtilaf Devletlerine Sunulan Batı Trakya Hakkında İki Muhtıra.....	347
Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikasına Dair Türkçe Kaynak ve Araştırmalar (1923-1945)	371

ÖNSÖZ

İngiliz diplomat-tarihçi Edward Hewlett Carr bir röportaj kitabında, geçmişin anlaşılmasının bugünün ve geleceğin daha iyi anlaşılmasını sağladığını ifade etmektedir. Ancak Carr, geçmiş anlamak suretiyle yaşanan zaman ve geleceğin anlaşılacağını söylemez; aksine bugünün geleceğe nasıl yansıyabileceği bilinmezse geçmişin bugüne nasıl dönüştüğünün bilinemeyeceği kanaatindedir. Onun nazarında bugün ve gelecek daha önceliklidir; o yüzden geçmiş, bugünün anlaşılması ve geleceğin inşası nisbetinde önemlidir. Bu bağlamda Carr'ın önem verdiği bir başka kavram da sürekliliktir. Zaten onun bugün-gelecek-geçmiş ko-reasyonu tarihî sürekliliğe verdiği değeri ortaya koymaktadır. Ona göre “tarih süreklilik ve değişim ilkelerinin karşılıklı etkileşimlerinin bir ürünüdür.” (Edward Carr-Jose Fontana, *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık*, Almancadan Çeviren: Özer Ozankaya, İmge Kitabevi, Ankara 1992, s. 18-19).

Şurası bir gerçektir ki Türkiye’de, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş süreçleri genellikle “radikal kopuş” çerçevesinde ele alınmaktadır. Böylece “yeni”nin “eski”den ne kadar “farklı ve iyi” olduğu vurgulanmak istenmektedir. Oysa, toplumsal ve siyasal süreçler tek boyutlu bir seyir takip etmez; süreklilik ve değişim, Carr’ın ifade ettiği gibi karşılıklı etkileşim içindedir ki Türkiye’de bu husus, pek dikkate alınmaz; daima “radikal kopuşlar”dan bahsedilir.

Evet, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Türkiye, radikal bir modernleşme sürecine girmiştir. Bu süreçte Saltanatın ve hilafetin kaldırılması ile Cumhuriyet'in ilanı gibi siyasî, medeni kanun gibi hukukî, kıyafet ve harf inkılapları gibi sosyo-kültürel değişimler yaşanmıştır. Hem de radikal bir çerçevede gerçekleşmiştir. Ancak insan zihniyeti ve bu zihniyetin davranışlar da tezahürü pek o kadar kolay ve hızlı gerçekleşmemiştir. Demem o ki, bu geçiş sürecinde kopuşlar/değişimler yaşanırken aynı zamanda belli alanlarda “mecburen” fikri ve kurumsal anlamda süreklilik halleri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde süreklilik arz eden alanlardan biri de dış politikadır. Dış politika davranışları, öyle kolayca değişiklik göstermez; ülkelerin milli güçleri bu konuda belirleyici bir nitelik taşır. Her ne kadar Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte radikal anlamda “Avrupalıya rağmen Avrupalı” olmaya, daha doğru deyimle Avrupa modeline uygun çağdaş devlet ve toplum haline gelmeye çalışan yeni Türkiye, siyasî ve ekonomik bağımsızlığını elde etmişse de, izlediğini denge ve barış politikası, 19. yüzyıldan itibaren Avrupalı devletlerin aralarındaki rekabetten yararlanarak kendi siyasî varlığını sürdürmeye çalışan Osmanlı Devleti'nin denge siyasetinden pek de farklı olmamıştır. Çünkü, Cumhuriyet'e ulaşan Türkiye'nin millî gücü, ülkenin mevcut uluslararası konumunu değiştirecek seviyede değildir. Sadece dış politika araçları değişmiştir.

İşte, bu kitapta yer alan makalelerin çoğu, Osmanlı'dan Cumhuriyet geçiş sürecini “dış politika” üzerinden anlama çabasının ürünüdür. Hiç şüphesiz bu anlama çabamız, değişim/kopuşu göz ardı etmeden daha ziyade süreklilik çerçevesinde gerçekleşmiştir. Daha da önemlisi, bu makalelerin ana kaynağı, halihazırda Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olan Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde bulunan Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri ile Genelkurmay ATASE Arşivi'dir. Ayrıca, devrin gazete, resmi yayın ve bunları dayalı yapılmış araştırma eserlerinden de yararlanılmıştır.

Diğer taraftan bu kitabın bir başka özelliği, geçmiş yıllarda farklı dergilerde yayımlanmış Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş süre-

cinde dış politika konularına ilişkin on beş makalenin bir araya getirilmiş olmasıdır. Bu bağlamda, kitabın hazırlanmasında emeği geçen Mirza Mahmut Demir'e, uzun zamandır bu makalelerin biraraya getirilerek yayınlanması hususunda beni ikna eden değerli dostum Mustafa Armağan'a ve de Ketebe Yayınları'na teşekkürlerimi sunarım. Tabii ki beşeri hiçbir eser hatadan/eksiklikten uzak değildir. Yazar, bunun bilincindedir.

Saygılarımla...

Mustafa Budak
Bağcılar/İstanbul
Kasım 2019